

МАРЈАН ЧАКАРЕВИЋ

Уредништво Летописа: *Чини се да са развојем интјернетја и његовим ширењем постојаје уочљиво да се књижевност полако сели на сајбер просторе. Када је у иштјању проза, ија селидба је довела је до настјанка нових жанрова (ивитјер проза), нових начина ијсања (интјерактивна проза) и читјања (хитјертекстј), као и до нових комбинација читјања и ијсања (фан-проза). Да ли ће у итом ирелазу/селидби у нове, виртуелне просторе поезија остјати иста, или ће се, и у ком смеру, иромениши?*

Марјан Чакаревић: Интернет као нови медиј, али још више као ново поље еџисистјенције – у последњих десетак година из темеља је променио не само књижевност већ целокупну људску цивилизацију. То звучи можда мало бомбастично овако изговорено, али је заправо скоро па банална чињеница. Дакле, интернет је у доброј мери променио и музику, и филм, и визуелне уметности, чак, рекао бих, много више него књижевност. Телевизија већ, осим у оном делу који се тиче директних преноса манифестација спектакла, постаје све анахронији медиј, па и сам појам „виртуелно” звучи већ помало потрошено, и недовољно. Метафорично речено, онима који данас имају, рецимо, 25 година, а да не говорим о млађима, виртуелно није ни изблиза толико виртуелно као што је онима који имају 35 или више.

Поезија, међутим, чини ми се да најмање трпи због овде скицираног контекста. Делом зато што јој интернет као медиј одговара: суштински, нема никакве разлике између екрана и папира (и Твитер је кудикамо погоднији за поезију); а делом, када је реч о њеном класичном материјалном облику – књизи, зато што спада у уметности за које је потребно најмање новца.

То ипак не значи да се не мења *йоейско*. Али оно се мења увек, а те промене никада није једноставно именовати прецизно.

Но било како било, лако је приметити, рецимо, да се оно што се некада подводило под појам књижевне сцене, а што је не увек лако ухватљив метеж који су обликовале редакције часописа, издавачких кућа, кафане и некакав духовни међупростор између њих – сада готово у потпуности преселило на Фејсбук (нпр. у тренутку када пишем ово, догодила се оставка Игора Перишића на место председника УО Српског књижевног друштва, и то као завршни чин полемике која се у току *једне ноћи* водила на Фејсбуку). То конкретно има за последицу велику демократизацију те сцене, јер на Фејсбуку су сви (макар теоретски) равноправни саговорници, потом њену дисперзију, као и ситуацију у којој није неопходно живети у Београду или Новом Саду да би се „било у току”.

С друге стране, када је реч о поетском схваћеном у ужем смислу, оно се мења утолико што виртуелне егзистенције намећу пре свега нове теме, које се махом тичу (нових, нестабилних, крхких) идентитета, а једним, мањим делом и нове форме. Као примери се могу навести књиге *Нове домовине* Синише Туцића, *Фројд на Фејсбуку* Давора Иванковца, или књига статуса Чарне Поповић *За лајк, не за иџнор, ја сам рођена*.

Али ако би требало дати некакво предвиђање у крупнијим цртама, уз сав ризик да већ за неку годину или пре испаднем глуп у друштву, чини ми се да ће се нова поезија бавити управо темама нестабилних идентитета, потом да ће бити мање склона радикалним формалним експериментима, те да ће, утолико, бити бар за нијансу наративнија, и на крају: да ће простори које ће обликовати бити личнији, камернији, тј. култура неће бити више велика тема, или барем не у оној мери у којој је била током високог модернизма и постмодернизма, од шездесетих па све до деведесетих.

Моџли бисмо рећи да је модерна йроза – йоираџа за немоџућом йрозом. Сличан йуић је имала и модерна йоезија. Она је насйојала да уйоићеби йеснички маћеријал који до йада није йосйојао или коџа йоезија йрећходних времена није моџла да савлада и йоичини себи. Да ли савремена йоезија има шансе да йеснички савлада ѓраћу коју јој йруџа савремени свећй (йроизводе кулћурне индусћрије, доминацију финансијскоџ секћора и Силицијумске долине, йосћйхуманизам и йосћйдемократију), или ће се сконценћирисаћи на йо да ойева оно щйо йраје?

Овако формулисане и поређане, ове теме већим делом припадају пољима економије и политике, или социологије, а мање поезији.

Оне су свакако актеулне, али то нису једине теме које су актуелне. Но свеједно: Деспотов се њима бавио пре тридесет година, а данас их је, у различитим облицима и обиму, могуће пронаћи у поменутој Туџићевој књизи, потом код Владе Стојнића, Драгане Младеновић, Ане Сеферовић, Бојана Васића и других. Међутим, мислим да само присуство ових тема није оно што је пресудно, већ начин на који су језички уобличене, као и егзистенцијалне ситуације које представљају, тј. шизофрени субјекат савременог, медијски испосредованог света код Деспотова; исто то, али са наглашеном линијом урбане меланхолије код Туџића; испражњеност света код Стојнића; деконструкција (преуских) културних и социјално-политичких матрица код Драгане Младеновић итд. С друге стране, мислим да нема изразитије песникиње или песника који не поседују високо изражену епохалну самосвест; мислим, коначно, да то данас више није могуће управо због горе поменутог интернета: макар и на најудаљенијим и најневидљивијим рубовима текста, песник се на неки начин одређује према свету који обликују (и) сви у вашем питању побројани, компликовани и комплексни феномени.

Пишући свој њодемички њекст о њесничкој линији од Поа до Валерија, Т. С. Елиот њ је њредсказао да линија њоезије коју одликује радикална њоеџичка самосвест, оличена у чистој/аџсолуџној њоезији, након Валерија „више не може да буде од какве корисџи будућим њесницима”. У сличном кључу моџуће је њосџавџи њиџање о корисџи од елиотџовске линије у њоезији. Да ли њоеџичка самосвест и њтрадиџија у елиотџовском смислу ње речи, јесу, јоџ увек, од корисџи њосџ-њосџмодерним њесницима?

Цео тај комплекс елиотовштине и традиџије код нас је последњих двадесетак година потпуно провинџијално обесмишљен, те данас практично не значи ништа, изузев што појединим неталентованим и ропскоумним академским радницима пружа илузију да раде нешто важно за националну ствар.

Строго гледано, Елиотов уџицај је пресудан шездесетих година, а најупадљивији код Павловића, Христића, Лалића, делом и Радовића, вероватно и Зорана Мишића, или Сламнига и Шољана у Хрватској. При чему то није једини уџицај који постоји у њиховој поезији, нити у њиховој поетици. Мислим да је свима њима, тада, било важно да напросто поставе одређену границу, културнополитичку, у смислу да поезија није само ствар волунтаризма и „изворног надахнућа”, већ у много већој мери познавања песничке традиџије. Дакле, у извесном смислу, слично ономе што је урадио Дучић пола века раније, али и оно што је Дубравка Ђурић, на

нешто другачији начин, актуелизовала у Ажиновој школи за поезију и теорију поезије четрдесетак година касније. И ту се, по мом осећању, завршава прича о Елиотовом утицају, у том, културнополитичком, или поетичко-политичком смислу.

Данас, као што сам већ рекао, мислим да култура, да учени дијалог са културом и расипање референци из историје поезије и културе – није велика тема, барем није у оној мери и на онај начин како је била у време шездесетих или и касније, и овим побројаним песницима.

То наравно не значи да нема поетичке самосвести, која је увек и свест о традицији. Напротив, та самосвест је у новој поезији врло висока, понекад чак превисока, само што овде није реч о традицији која се подразумева када се код нас говори о Елиоту, већ пре свега о традицији историјске авангарде и неоавангарде.

Један од најинтереснијих размисли о поезији јесте смањивање броја читалаца, или бар читалаца широмих збирки поезије. Шта је разлог овом тренду и да ли он и на који начин повремено делује на стварање поезије?

То је некакво опште место из новинарских упитника, које заправо, суштински, афирмише нечитање и нерад. Јер зашто би се било ко бавио нечим што је тако периферно и без икаквог утицаја и значаја. Чињеница је, међутим, да су одсуство озбиљније културне политике и мањак новца довели до урушавања књижевне инфраструктуре.

Али много већи утицај, по мом мишљењу, треба тражити у сфери образовања. Ако они који дипломирају књижевност на било ком нашем универзитету нису током тог школовања „васпитани” и научени да читају, разумеју и промишљају, те следствено томе и купују књиге савремене поезије, онда не знам шта су и зашто учили. А да јесу, тих, рецимо, двадесетак релевантних песничких књига, колико их се објави код нас годишње, биле би распродате за месец дана.

С друге стране, ово је доба велике афирмације конформизма и лагодности у некултури. А читање поезије је одувек било ризична делатност, те је, као и увек, препуштено најхрабријима.

Једна од најјачих метафора књижевности је одломак из Књиже о Јову у којој Јов каже: „О кад би се написале ријечи моје! кад би се ставиле у књижу! Писаљком звоненом и оловом на камену за вјечни спомен кад би се урезале!” Да ли савремени песник још увек

ѿежи да исѿисује речи урезане у камен, или се мири са судбином да је оно ѿиѿо заѿисује ближе ѿсању ѿранчицом ѿо ѿеску?

Мислим да су те метафоре мало анахроне. Људи пишу и читају прво зато што морају, а после и зато што желе. Када би знали за кога пишу, питање је да ли би уопште писали, а ако знају – боље да не пишу.